

TÍÐARGREIN

Tórbjørn
Jacobsen

Jóannes
Eidesgaard

Hans Pauli
Strøm

Hergeir
Nielsen

Jógvan
Sundstein

Edmund
Joensen

Jóannes Eidesgaard

Fyrrverandi løgtings-,
landsstýris- og løgmaður

Nú tjúgu ár aftaná

Black Tuesday

Black Tuesday verður dagurin í októbur 1929 nevndur, tá stóra krakkið var á Wall Street. Black Tuesday var byrjanin til størstu heimsúmfatandi figgjarkreppur nakrantíð. Ein figgjarkreppa, sum førði við sær stórt arbeiðsloysi og stóra depressión.

Uttan at gera nakra samanbering, so vóru fyrst í hesum mánaðinum júst tjúgu ár liðin, síðan okkara eigna bankakervi fór so syngjandi á heysin. Okkara bankakrakk var eisini í októbur og løgið nokk eisini ein týsdag. Hetta var okkara "svarti týsdagur."

Sjóvinnubankin fór fyrst, og seinni fór eisini Føroya Banki á heysin, og nýbyrjaði Fossbankin varð tikin við í fallinum. Skattgjaldarin mátti spenna seg fyri at spræna 2,7 mia. kr. í bankarnar fyri at bjarga figgjarkervinum. Avleiðingarnar vóru ikki fyri veikar sálir við einum arbeiðsloysi, sum togaði seg upp á 25% og einari fráflyting upp á eini 10%. Húsagangirnir vóru nógvir bæði hjá tí privata og í vinnuni. Virkir og skip fóru á heysin, og fyri vanliga føroyingin gjørdist gerandisdagurin strævin. Nóg flyddu undan kreppuni og fóru frá húsi og heimi og í útland. Gamalt er, at har ein skriðan er lopin, er onnur væntandi. Fiskiskapurin hesi kreppuárin var søguliga vánaligur. Hetta var steinur oman á byrðu.

Men treiskni og dugnaskapur hjá fólkinum vann á kreppuni, og so við og við kom gongd á aftur. Milli-ardirnar til bankarnar vann landkassin inn aftur í ríkiligan mát, og fiskur kom aftur á grunnarnar.

Lærdu vit so nakað?

Tíðindarásin í Keypmannahavn Ghetto Føroyar bað fyrst í mánaðinum triggjar persónar um at koma og hugleiða um, um vit lærdu nakað av kreppuni í 90´unum. Teir vóru Jørn Astrup, fyrrv. bankastjóri, Janus Petersen, bankastjóri og Jóannes Jacobsen, búskaparfrøðingur. Sosialurin endurgav part av hesum kjaki, og niðurstøðan, sum blaðið kom til, var, at vit lærdu alt ov lítið. Ivaleyst er svarið upp á henda spurning nógv lítað av, hvønn ein spyr.

Mín greiða fatan er, at vit lærdu nógv, hóast vit ivaleyst kundu lært meira. Tíverri mistu vit hugin til

broytingar, so skjótt sum kreppan hæsaði av, og skjótt var alt við tað gamla. Kreppan gav motivasjón og virkisfýsni, meðan tær góðu tíðirnar finga okkum at seta okkum upp aftur.

Never let a crisis go to waste

Kendi amerikanski politikarin og fyrrverandi ráðgevin í Hvítu Húsunum og núverandi borgarstjóri í Chicago Rahm Emanuel segði einaferð, nú so kendu orðini: "Never let a crisis go to waste." Boðskapurin er tann sami sum í orðafellinum, at neyðin lærir nakna kvinnu at spinna. Tá vit eru komin nóg langt út á eggina, taka vit okkum saman. Boðini hjá Emanuel eru, at vit ikki mugu lata eina kreppu fara aftur við borðinum, men gera brúk av henni, so vit fáa framt neyðug tiltøk, sum annars ikki lata seg gera.

Aftur til tíðindini í Sosialinum um 6. okt. 1992. Taki eg politiska partin, so hendi nógv. Politiska skipanin, sum í mong Harrans ár hevði gingið meira ella minni í tómgongd, hvat veruligum bygnaðarbroytingum viðvíkti, vaknaði knappliga upp til gerðir og ikki orð. Nógvar av teimum bygnaðarbroytingum, sum serfrøðin hevði talað fyri, men tíverri fyri deyvum oyrum, tær vórðu nú settar á dagsskrá og gjøgnumfórdar.

Lat meg taka nakað burtur úr rúgvuni:

- Hálv milliard í beinleiðis fiskivinnustuðli varð steðgað

- Almennu grunnarnir vórðu flestallir tiknir av
- Eingi almenn veðhøld vórðu longur givin
- Figgjarlógin fór yvir nøkur fá ár úr 3,2 mia kr. niður í 2,3 mia. kr. Almennu útreiðslurnar vórðu skornar munandi við sera óhepnun avleiðingum fyri mong, men hallið varð burtur
- Settu eina Als-skipan á stovn
- Fingu Samhaldsfasta at virka
- Fingu nýggja lóggávu um partafeløg, nýggja roknskaparlóg og nýggja játtanarskipan
- Løgdu lunnar undir eina tryggja figgjastýringsskipan
- Nýggj stýrisskipanarlóg við ábyrgd landsstýrismanna varð smíðað og samtykt

Sum sagt, so høvdu mong av hesum nevndu viðurskiftum verið frammi í almenna kjakinum í mong ár, men uttan at nakað spurdist burturúr. Men her var tað neyðin, sum fekk naknu kvinnuna at seta seg við rokkin og spinna. Knappliga sóu øll, at nú kundi ikki biðast longur. Nú máttu tøkini takast.

"Du tronar på minnen fån fornstora dar," vil kanska onkur siga. Tað er eisini partvíst rætt, at eg geri tað, men søguliga veruleikan kunnu vit ikki renna undan.

Men lærdu so øll nakað?

Tað er einki at ivast í, at fyri flestu føroyingar stendur kreppan í 90´unum frísk í minninum. Men hóast so, so vóru tað rættliga mong, sum vórðu tikin av fótum enn eina-

ferð, tá iløguøðin herjaði nøkur ár seinni, og øll skuldu gerast rík av at keypa partabrøv. Tað er í dag syrgiligt at staðfesta, at so mong hava mist nógvan pening av hesum iløgum, men tað er uppaftur meira himmalrópandi tragiskt, at alt hetta hendi við ráðgeving frá bankaheiminum hjá okkum sjálvum.

Og lærði bankaheimurin nakað av kreppuni í 92? Henda spurning kundi panelið í Ghetto Føroyum við tveimum bankastjórum hóskandi svarað uppá, men sum so mangan, so feia vit sjáldan fyrst fyri egnum durum.

Men so kann eg hóskandi svara vegna bankaleiðslurnar. Svarið er nei, so langt ífrá. Vit hava síðan 92 havt eitt bankakrakk við Kaupthing Føroyum, og góði gamli sparikassin, sum annars megnaði at klára seg gjøgnum kreppuna í 90´unum, hann fór eisini um koll. Eikin fall til jarðar, og við henni mistu nógvir føroyingar heilt fitt av pengum.

Brúka vit so eisini figgjakreppuna í dag til skilagóð frambrot

Politiska landsliðið er nú sett av nýggjum. Gomlu leikararnir eru skiftir út, og nýtt lið er sett. Tibetur vil onkur siga, og tíverri onnur.

Áhugavert er at eygleiða, at aftur gongur kjakið um bygnaðarbroytingar. Nóg orð verða søgd um hesar vælsignaðu bygnaðarbroytingar, men líkt er til, at tað verður við talaða orðið. Ikki minst serfrøðin

tosar nógv um bygnaðarbroytingar í øllum geirum. Bygnaðarbroytingar innan kommunurnar, innan skúla-verkið, innan heilsuverkið, innan almennu umsitingina, men serliga innan fiskivinnuna.

Innast inni vita vit øll, at eitt nú okkara fiskivinna tørvar eina alvorliga bygnaðarbroyting. Hugsid bara um sjónleikin rundan um makrelfiskiskapin í ár umframt alt hitt óskilið. Men hvat gera vit - vit seta bara eina nevnd.

Besta politiska "time out" er at seta eina nevnd við so nógvum limum sum gjørligt, so semja ikki fæst um nakað sum helst, júst so sum landsstýrið hevur gjørt. Ella sum danir so skemtiliga siga, "Dengang Fanden ønskede, at intet skulle ske, da satte han i verden den første komité."

Gaman í, broytingar henda í dag, tað skal eg sanniliga lova fyri. Men hesar broytingarnar eru meira at rokna sum ideologiskir sigrar hjá høgraekstremistunum í samgonguni, meðan restin av samgonguni eru meira ella minni statistar. Ein stóðug avmontering av tí, sum tók nógvar ár at byggja upp, og sum ivaleyst partvíst verður bygt uppaftur, tá politiskt vaktarskiftið verður.

Veruligar varandi bygnaðarbroytingar krevja breiðar tvørgangandi semjur. Høgraatsóknirnar, vit uppliva í dag, kunnu lættliga fara at gerast samgonguni nakrir Pyrrhus-sigrar.